

Interlingvistikaj Kajeroj

Lettere contro Natura Il gioco *artificiale* delle lettere e dei numeri

Kontraŭnaturaj literoj
La artefarita ludo de la literoj kaj de la ciferoj

Paolo Valore

Originale bilingue / *Dulingva originalo*

Il Palamede immaginato da Gorgia, nel suo *Enkomio*, si attribuisce l'invenzione della scrittura e, accanto alle leggi, alle misure e ai pesi, l'invenzione del gioco della dama. Considerato, di volta in volta, l'inventore, il divulgatore o il perfezionatore delle lettere dell'alfabeto e dei numeri, Palamede è insieme l'eroe che salva gli Achei oppressi dalla carestia, insegnando loro le lettere, strumento di memoria, e l'astuto e cinico vendicatore dell'astuzia di Odisseo, che non esita a servirsi del piccolo Telemaco per incastrare il padre e finisce denunciato come traditore e lapidato, grazie a un nuovo inganno dello stesso Odisseo. Una fine ingloriosa, diremmo.

Un'analogia attribuzione di paternità a Prometeo, che dona la più eccellente delle invenzioni, il numero e la combinazione dei segni (e, con ciò, l'intelligenza e la memoria), si sposa con l'accusa di empietà, sia in quanto arbitro disonesto nella contesa tra uomini e Dei sulla nota spartizione del toro, sia in quanto Titano ribelle, per la nota faccenda del fuoco. Manco a dirlo, anch'egli fu considerato un traditore e, incatenato nudo su una roccia, dilaniato sempre di nuovo da un'aquila. Di nuovo, una brutta fine. Del resto, quando Platone, nel *Fedro*, assegna la paternità della scrittura alfabetica al Dio egiziano Theuth, gli assegna di nuovo anche il gioco della dama e, soprattutto, il sospetto di essere un traditore e un nemico, che propone uno strumento destinato a danneggiare più che ad aiutare la memoria. Non per niente, il buon faraone decide saggiamente di rifiutare il dono del Dio.

Che la scrittura sia un gioco di artificio, assai distante dall'appartenenza dell'uomo alla Terra e alla Natura, ritorna in moltissime riflessioni mitiche e filosofiche. L'arte combinatoria delle lettere è potente e, insieme, sospetta e ripugnante, perché, come ebbe a dire un solerte e ormai ignoto censore, l'intelletto si abitua "a non dar fede che alla gelata e ferrea logica di queste cifre", cifre senza vita. Sicché ci sembra davvero molto arcaica la reazione di Ludwig Wittgenstein, di fronte alla

La Palamedo, kiun Gorgio bildigas en sia *Enkomio*, depostulas la malkovron de la skribado kaj, aldone al leĝoj, mezuroj kaj peziloj, la malkovron de la damludo. Juĝata, en malsamaj okazoj, la inventinto, la dissendinto aŭ la kompletiginto de la alfabetaj literoj kaj de la ciferoj, Palamedo estas kaj la heroo kiu savas la Aĥajanojn subprematajn de la malabundo, per instruado de literoj kiel ilo de memoro, kaj la ruza kaj cinika venĝanto de la ruzeco de Odisseo, kiu ne hezitas utiligi la malgrandan Telemakon por fraŭdi la patron kaj konklude estas denunciata kiel perfidulo kaj ŝtonmortigata, per nova trompo de Odisseo mem. Senglora fino, ni dirus.

Simila atribuo de patreco al Prometeo, kiu donacas la plej bonegan malkovron, la ciferon kaj la signokombinadon (kaj, per tio, la inteligentecon kaj la memoron), kuniĝas kun la akuzado de malpieco, kaj kiel malhonesta arbitracianto en la konflikto inter homoj kaj Dioj pri la konata dispartigo de la taŭro, kaj kiel ribela Titano, pri la konata afero de la fajro. Eĉ sendire, ankaŭ li estis juĝata perfidulo kaj, alforgita al roko, vorata, ĉiam denove, de aglo. Ankoraŭfoje, malbela fino. Cetere, kiam Platono, en *Fedro*, atribuas patrecon de alfabeto skribado al egiptia Dio Toto, li atribuas al li denove ankaŭ la damludon kaj, super ĉio, la suspekton esti perfidulo kaj malamiko, proponanta ilon kiu fatale estos damaĝo pli ol helpo por la memoro. Kaj ne sen kialo, la bona faraono saĝe decidis rifuzi la donacon de la Dio.

Ke la skribado estas ludo de artificio, ege malproksima de la aparteno de la homoj al la Tero kaj al la Naturo, estas temo kiu prezentiĝas en pluregaj mitaj kaj filozofiaj prikonsideroj. La kombina arto de la literoj estas potenca kaj, samtempe, suspektinda kaj hida, pro ke, kiel solerta kaj nun jam nekonata cenzoro diris, la intelekto kutimiĝas "fidi je nenio krom la frosta kaj fera logiko de ĉi tiuj ĉifroj", senvivaj ĉifroj. Tiel ke al mi ŝajnas vere arkaika la reago de Ludwig Wittgenstein, fronte al

possibilità di un linguaggio esplicitamente artificiale, una creazione dell'astuzia e dell'intelletto: "un linguaggio che non è cresciuto in modo organico, mi sembra non solo inutile, ma deprecabile". Una reazione peraltro ambigua, se si pensa che il linguaggio naturale era stato giudicato inaffidabile. E, tuttavia, una reazione da buon faraone, soprattutto se paragonata alla equilibrata sobrietà di Rudolf Carnap, uno che coi linguaggi artificiali ci sapeva fare.

La brutta fine di Palamede e di Prometeo dovrebbe servirci da ammonimento nei confronti del gioco artificiale delle cifre e delle lettere. Se ti allontani dalla Natura, con la tua Cultura artificiale, prima o poi la paghi. Così, il tentativo di Palamede di salvare la pelle, ricordando, prima della condanna, che fu lui a donare le lettere, ci sembra molto maldestro, dato che è proprio per questo motivo che, sotto sotto, sentiamo che se l'è andata a cercare.

Nella nostra immaginazione c'è un legame tra la terra madre (la patria) e il linguaggio materno (il linguaggio della patria), un legame con la Terra e con la Natura (i linguaggi *naturali*, che poi non sono naturali per niente). Tale legame andrebbe svelato per quello che è: una mera metafora, che occulta e insieme preserva i nostri arcaici sensi di colpa.

Una volta liberati da questo fantasma, potremo forse essere meno a disagio ad usare liberamente la nostra intelligenza, che ci rende animali così poco *naturali* (in qualche senso del termine a vostra scelta). E senza bisogno di sublimare la sensazione del "peccato" nell'immaginare punizioni e tormenti.

la eblo de eksplicite artefarita lingvo, kreo per la ruzo de la intelekto: "lingvo, kiu ne kreskis sisteme, ŝajnas al mi ne nur senutila, sed ja malaprobinda". Tamen ambigua reago, se oni pensas ke la natura lingvo estis de li mem juĝata nefidinda. Kaj, malgraŭ tio, reago tipa de bona faraono, precipe se oni komparas ĝin kun la ekvilibra sobereco de Rudolf Carnap, iu kiu estis lerta kun artefaritaj lingvoj.

La malbela fino de Palamedo kaj Prometeo devus servi al ni kiel admono pri la artefarita ludo de ciferoj kaj literoj. Se oni deturniĝas de Naturo, per la artefarita kulturo, frue aŭ malfrue oni elpagas tian kulpon. Tiel ke, la provo de Palamedo de saviĝi, memorigante, antaŭ la kondamno, ke li estis kiu donacis la literojn, oni ŝajnas tre mallerta, konsiderinte ke ja tiu estas la kialo pro kiu, tute intime, ni sentas ke li altiris al si ĝenojn.

En nia imago estas ligo inter la patrino (la patrujo) kaj la patrino lingvo (la lingvo de la patrujo), ligo kun Tero kaj Naturo (la *naturaj* lingvoj, kiuj tamen tute ne estas naturaj). La esencon de tia ligo oni devus malkaŝi: nura metaforo, kiu maskas, kaj samtempe, konservas niajn arkaikajn kulposentojn.

Kiam ni fine liberiĝos de tiu fantomo, ni povos eble nin senti malpli malagrabla, se ni libere uzas nian inteligenton, kiu igas nin tiel ne *naturaj* (je ia senco, laŭ via elekto) bestoj. Kaj sen la bezono imagi punojn kaj turmentojn.

A proposito dell'autore / Pri la aŭtoro

Indirizzo di riferimento / Kontaktadreso

Paolo Valore

Università degli Studi di Milano, Italia

Facoltà di Lettere e Filosofia

Dipartimento di Filosofia

Via Festa del Perdono 7

20122 - Milano - Italia

Email / Retadreso: paolo.valore@unimi.it.

Web / Retejo: <http://dipartimento.filosofia.unimi.it/index.php/paolo-valore>.

ResearcherID: A-1822-2010

Copyright

© 2010 Paolo Valore. Pubblicato in Italia. Alcuni diritti riservati.